

mii'nde pâyelerin üzerindeki kemerlere yaslanan ve kuzey-güney yönünde uzanan beşik tonozların örttüğü harim yine Süse şehrinde bu yapıdan daha önce inşa edilen ribâtın mescidine (771-778 ve 821) ve Bû Fetâta Camii'ne (838-841) benzemektedir. Bunlardan özellikle Bû Fetâta Camii'ndeki kuzey-güney yönünde üç kemer gözle oluşturulan nef düzenlemesinin bu ulucamide de uygulanmış olması ilginçtir. Caminin yapım tarihini veren küfî kitâbe yine aynı camide olduğu gibi yapının avluya bakan dış cephesinde bulunmaktadır. Ayrıca Kuzey Afrika'daki kare minarelerin aksine Süse Ribâtı'nda görüldüğü gibi minarenin gövdesi silindirik olup en üstte bir kubbe ile son bulmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

G. Marçais, *Manuel d'art musulman*, Paris 1926, I, 37; Slimane Mostafa Zbiss, *Monuments musulmans d'époque husseynite en Tunisie*, Tunis 1955, s. 22; a.mlf., *Les coupoles tunisiennes dans leur evolution*, Tunis 1959, s. 21-22; a.mlf., *A travers les monuments musulmans de Tunisie*, Tunis 1963, s. 51; a.mlf., *el-Fünûnû'l-İslâmiyye fi'l-bilâdi'l-Tünisiyye*, Tunus 1978, s. 12-13, 20-21, 105-109, 126; A. Lézine, *Deux villes d'Ifriqiya: Sousse, Tunis*, Paris 1971; a.mlf., *Sousse: les monuments musulmans*, Tunis, ts., s. 34-41; A. Papadopoulo, *l'Islam et l'art musulman*, Paris 1976, s. 503; D. Hill – L. Golvin, *Islamic Architecture in North Africa*, London 1976, s. 101; R. Hillenbrand, *Islamic Architecture: Form, Function and Meaning*, Edinburgh 1994, s. 74-79; Kadir Pektaş, *Tunus'ta Osmanlı Mimarî Eserleri*, Ankara 2002, s. 19, 235-236, 269.

KADİR PEKTAŞ

SÛSÎ

(السوسي)

Ebû Şuayb Sâlih b. Ziyâd
b. Abdillâh es-Sûsî
(ö. 261/874)

Kırâat-i seb'a imamlarından

Ebû Amr b. Alâ'nın iki râvisinden biri.

170'li (786) yıllarda muhtemelen, bugünkü İran'ın Ahvaz şehrine bağlı bir belde olan Sûs'ta doğdu ve buraya nisbetle Sûsî diye meşhur oldu. Ayrıca Rüstûbî ve Rakkî nisbeleriyle de zikredilmiştir. Rakka şeyhi olarak tanınması ve önde gelen talebelerinin Rakkî nisbesiyle anılması dikkate alındığında hayatının önemli bir bölümünü Fırat kenarındaki bu şehirde geçirdiğini söylemek mümkündür. Ancak kendisinin ve talebelerinin nisbet edildiği Rakka'nın İbnü'l-Esîr'in harap olduğunu zikrettiği Rakka olması da mümkündür. Meşhur yedi kıraat imamından Ebû Amr b. Alâ'nın önde gelen talebesi Yahyâ b. Mübârek el-Yezîdî'den Kur'an dersleri aldı ve Ebû

Amr b. Alâ'nın kıraati konusunda uzmanlaştı. Kûfe'de Abdullah b. Nümeyr, Esbât b. Muhammed ve Mekke'de Süfyân b. Uyeyne gibi âlimlerden hadis dinledi. Ahmed b. Hanbel'den bazı fikhî görüş ve fetvalar nakletti (İbn Ebû Ya'lâ, I, 176-177). Kendisinden de her biri Rakkalı olan Ebû İmrân Mûsâ b. Cerîr, Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin, Ebû Osman en-Nahvî ve Ebû'l-Hâris Muhammed b. Ahmed Kur'an dersleri aldı. İbn Ebû Âsım, Ebû Arûbe el-Harrânî ve Ebû Ali Muhammed b. Saîd hadis rivayet etti. Ebû Hâtım er-Râzî de Rakka'ya ikinci gidişinde Sûsî'den bazı rivayetler yazdı, *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden Nesâî bazı kıraat vecihleri rivayet etti. Nesâî'nin Sûsî'den hadis rivayet ettiği de ileri sürülmüş, ancak bunun doğru olmadığı belirtilmiştir. Sûsî, Muharrem 261'de (Ekim 874) Rakka'da vefat etti. Onun ölümünden sonra Rakka'da kıraat ilmi konusunda riyaset görevi önde gelen talebesi Ebû İmrân Mûsâ b. Cerîr er-Rakkî'ye intikal etti.

Sûsî gerek kıraat alanında gerekse hadis rivayetinde güvenilir kabul edilmiş, İbn Hibbân onun biyografisine *es-Şikâ't*'inde yer vermiştir. Ebû Hâtım er-Râzî kendisini sadûk olarak nitelerken Nesâî onun için sika terimini kullanmıştır. İbnü'l-Cezerî ise Sûsî'yi herhalde daha çok kıraat ilmindeki yeri açısından değerlendirmiş, hakkında zâbit, muharrir (araştırmacı) ve sika terimlerine yer vermiştir. İbnü'l-Cezerî ayrıca onun Yahyâ b. Mübârek el-Yezîdî'nin en önde gelen talebesi olduğuna işaret ederken bu durumun Ebû Amr b. Alâ kıraatının doğru tesbiti açısından önemli olduğuna dikkat çekmek istemiştir. Nitekim İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*'sında Ebû Amr b. Alâ'nın kıraatini tesbit ederken Sûsî'nin adının yer aldığı bir isnad zincirine

de itibar etmiş, daha sonra kıraat imamlarının râvilerini iki ile sınırlayarak yazılan kırâat-i seb'a ve aşere kaynaklarında -kıraat ilmini bizzat Ebû Amr'dan almamış olmasına rağmen- ortaklaşa olarak onun adı ve rivayeti tercih edilmiştir. Bu seçim yapılırken hiç şüphesiz zabt ve araştırma yönünün üstünlüğü ve bu kıraat konusundaki uzmanlığı dikkate alınmıştır. Ebû Amr ed-Dânî, *Risâle fi kırâ'ati Ebî Şu'ayb Şâlih es-Sûsî* adıyla bir eser kaleme almıştır (Mescid-i Aksâ Ktp., nr. 30/66/3, vr. 47^a-54^b).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1972, s. 100; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 404; İbn Hibbân, *es-Şikâ't*, VIII, 319; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 176-177; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), III, 335; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, II, 34; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XII, 380-381; a.mlf., *Ma'rifetü'l-kurâ'* (Altıkulaç), I, 390-391; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, I, 332-333; II, 317; *el-Fihristü's-şâmil: 'Ulümü'l-Kur'an, mahtûlâtü'l-kurâ'ât* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1987, I, 77.

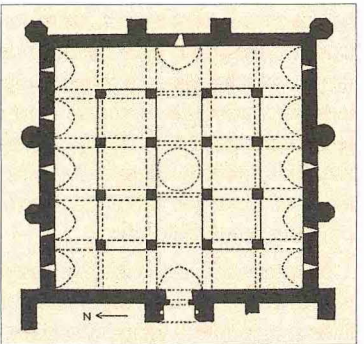
TAYYAR ALTIKULAÇ

SUSUZ HAN

XIII. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayı.

Antalya-Burdur yolunda Bucak kasabası yakınındaki Susuz köyündedir. Kitâbesi günümüze ulaşmayan kervansarayın mimari ve süsleme özelliklerine göre II. Gıyâseddin Keyhusrev'in saltanatının son yıllarında (1246 civarı) inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Susuz Han, günümüze 28 x 30 m. ölçülerindeki kareye yakın dörtgen planlı kapalı bölümlü ulaşılabilir. Doğu-batı doğrultulu yapının doğu cephesinde geometrik, bitkisel ve fi-

Susuz Han ve planı

gürlü süslemeleriyle dikkati çeken bir taçkapı bulunmaktadır. Kervansarayın açık avlulu bölümünün inşaa edilmediği ya da inşa edildikten sonra harap olarak yıkıldığı yönünde görüşler vardır. Doğu cephesinin her iki köşesinde görülen duvar kalıntıları inşasına başlanan açık avlulu bölümün tamamlanmadığı ya da inşa edilen avlunun yıkılarak günümüze kadar gelemediği düşüncesini ortaya koymaktadır. Yapının doğu cephesinde, taçkapının sağında kapalı bölümün duvarına bitişik olarak inşa edilmiş kemerli bazı mekânların kalıntıları görülmektedir. Kapalı bölüm duvarları her cephede dıştan payandalarla desteklenmiş, duvarlarda mazgal pencereler açılmıştır.

Kervansarayın doğu cephesinde yer alan taçkapısı beden duvarlarından çıkıntı yapacak şekilde yerleştirilmiştir. Dikdörtgen çerçeveler ve geometrik desenli bordürlerle çevrelenmiş kapı açıklığı sivri kemer içinde yer almaktadır. En dış çerçevede yıldız frizi yer alırken geniş bordürde on iki kollu yıldız geçmelerden oluşan geometrik süsleme, sonraki ince bordürde de geometrik geçmeli süsleme görülmektedir. Kapı açıklığını çevreleyen, bitkisel süslemeli bordüre sahip sivri kemerin iki yanına kabaralar yerleştirilmiş, yedi sıradan oluşan mukarnas kavsarının yanındaki köşeliler de rûmî motiflerinden meydana gelen bir kompozisyonla dolgulanmıştır. Kavsara iki yanda mukarnaslı üzengilere oturmaktadır. Üzengilerin altında geometrik geçme süslemeli panolar yer almıştır. Taçkapının iki yanındaki sütunçelerin üzerleri geçme motifli olup akantus yapraklı başlıklara sahiptir. Kapı açıklığı basık kemerlidir.

Taçkapının en dikkat çekici özelliğini figürlü süslemeler oluşturmaktadır. Kapı açıklığının iki yanında yer alan mukarnas kavsaralı ve kenarları sütunçeli niş açıklıklarının sivri kemerleri üzerinde gövdeleri yuvarlak ve sivri formlu kıvrımlarla oluşmuş iki ejder açık ağızlarıyla ortada karşı karşıya gelmekte ve ortalarında bir insan başı / maski veya güneş diski figürü yer almaktadır. Kemerlerin üst iki köşesinde, birbirine doğru veya ortadaki tahrir olmuş alana doğru uçar şekilde ellerini uzatmış oldukça harap iki melek figürü tasvir edilmiştir. Kapının iki yanındaki nişlerin üzerinde küçük aslan figürleri yer almıştır. Ejderli kabartmanın oldukça yakın benzerini Kayseri Sultan Hanı Köşk Mescidi'nin kemerinde görmek mümkünken dönemin diğer bazı kervansaraylarında da figürlü süsleme karşımıza çıkmaktadır.

Kervansarayın kapalı bölümü on altı adet kare kesitli pâyve ve sivri kemerlerle beş nefe bölünmüştür. Orta nef doğu-batı, diğer nefler kuzey-güney doğrultusunda sivri kemerli tonozlarla örtülmüştür. Orta nefin tam ortasında pandantif geçişli bir kubbe bulunmaktadır. Üst kısmı günümüze ulaşmamış olan aydınlık feneri ise muhtemelen piramidal bir külâhla sonlanıyordu. Duvarlarda mazgal pencereler bulunan kapalı bölümün pâyeler arasında kalan bazı bölümlerinde farklı kullanım amaçları için 0,80 m. yüksekliğinde sekiler bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

K. Lanckoronski, *Staedte Pamphylien und Pisi-diens*, Prag 1892, II, 187-188; K. Müller, *Die Karawanseraim im Vorderen Orient*, Berlin 1920, s. 32; S. Fikri Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, İstanbul 1940, s. 77, plan 2, rs. 24-30; R. M. Riefstahl, *Cenubu Garbî Anadolu'da Türk Mimarisi* (trc. Cezmi Tahir Berkint), İstanbul 1941, s. 55-57, rs. 121-126; K. Erdmann, *Das Anatolische Karawansaray des 13. Jahrhunderts: Katalog-Text*, Berlin 1961, s. 111-114; a.e.: *Katalog-Abbildungen*, Berlin 1961, Abbildungen 196-204, Tafel XVI, Fig. 1; a.e.: *Baubeschreibung-Die Ornamente*, Berlin 1976, s. 49, 54, 68, 155-157, Tafel 118-124; Sabih Erken, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1977, II, 410-417; Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Ankara 1987, s. 43; Ataman Demir, "Anadolu Selçuklu Hanları: Susuz Han", *İlgi*, sy. 55, İstanbul 1988, s. 15-19; E. Emine Naza-Dönmez, *Anadolu Selçuklu Kervansaraylarındaki Figürlü Süslemenin Değerlendirilmesi* (yüksek lisans tezi, 1995), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 24, 28, 56, 60, 71-73, rs. 57, 87, 118-119, 122; A. Şevki Duymaz, "Ortaçağ Türk Arkeolojisi Araştırmalarında Bir Kervansaray Örneği Olarak Susuz Han", *Konya Kitabı X (M. Oluş Artık'a Armağan)*, Konya 2007, s. 313-319; a.mlf., "Susuz Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları* (ed. Hakkı Acun), Ankara 2007, s. 273-285; Gönül Öney, "Anadolu Selçuk Sanatında Ejder Figürleri", *TTK Belleten*, XXXIII/130 (1969), s. 171-192; Güner İnal, "Susuz Han'daki Ejderli Kabartmanın Asya Kültür Çevresi İçindeki Yeri", *STY*, sy. 4 (1971), s. 153-181.

AYŞE DENKNALBANT

SUTER, Heinrich
(1848-1922)

İsviçreli bilim tarihçisi
ve şarkiyatçı.

Zürih yakınlarında doğdu. İlk eğitimini doğduğu yerde aldıktan sonra Zürih'te liseye ve ardından üniversiteye devam ederek Grekçe, Latince, matematik, astronomi ve fizik okudu, sonra Berlin Üniversitesi'nde okuduklarını geliştirdi ve onların yanı sıra filoloji ve tarih dersleri aldı. 1871'de ülkesine dönerek Zürih Üniversitesi'nde başlangıcından XVI. yüzyıla kadar ma-

tematiksel bilimlerin tarihi konulu doktora tezini sundu. 1887'den itibaren Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenmeye ve İslâm bilim tarihiyle ilgilenmeye başladı. Zürih Gimnazyumunda yaptığı matematik hocalığı görevinden 1918 yılında emekli oldu ve 17 Mart 1922'de İsviçre'nin Dornach kömününde öldü.

İslâm Ortaçağı'ndaki bilim tarihini üç devreye ayıran (gelişim: 750-900, çiçeklenme: 900-1275; gerileme: 1275-1600), Kuzey Afrika ve Endülüs'ü Doğu'dan farklı değerlendirerek çiçeklenme döneminin bu coğrafyada Doğu'ya nazaran daha geç başladığını, ancak daha uzun sürdüğünü düşünen Suter, İslâm Ortaçağı'ndaki matematik ve astronomi çalışmalarında İranlıların oranının yüksek olmasını mezhep farklılığıyla ilişkilendirir ve dinî ilimlerin yayılmasına gayret eden Sünnî Araplar'a mukabil Şii İranlıların tabii ilimlere daha kolay yöneldiği iddiasında bulunur (*Die Mathematiker*, I, 210-213). Ancak Suter, İslâm bilimlerinin gelişmesi sırasında İranlıların büyük çoğunluğunun Sünnî olduğu gerçeğinden habersiz görünmektedir.

Eserleri. 1. *Geschichte der mathematischen Wissenschaften Teil I: Von den ältesten Zeiten bis Ende des 16. Jahrhundert* (Zürich 1873). Doktora tezi olup daha sonra çalışmanın devamını da yayımlamıştır: *Geschichte der mathematischen Wissenschaften Teil II: Vom Anfange des 17. bis gegen Ende des 18. Jahrhundert* (Zürich 1875). **2. *Die Araber als Vermittler der Wissenschaften in deren Übergang von Orient in den Occident*** (Aarau 1896). Antik bilimin Batı dünyasına aktarılmasında İslâm Ortaçağı'ndaki bilim adamlarının rolü üzerine verdiği bir konferansın metnidir. **3. *Die Mathematiker und Astronomen der Araber und ihre Werke*** (Leipzig 1900). İliki Ebû İshak İbrâhim b. Habîb el-Fezârî (ö. 160/777) ve sonuncusu Bahâeddin el-Âmilî (ö. 1031/1622) olmak üzere İslâm Ortaçağı'ndaki 528 matematik ve astronomi bilgininin biyografisine ve eserlerine dairdir. Ardından bu çalışma için bir de zeyil hazırlamıştır: "Nachträge und Berichtigungen zu 'Die Mathematiker und Astronomen der Araber und ihre Werke'" (*Abhandlungen zur Geschichte der mathematischen Wissenschaften*, XIV [1902], s. 157-185). **4. *Die astronomischen Tafeln des Muhammed ibn Mûsâ al-Khwârizmî in der Bearbeitung des Maslama ibn Aḥmed al-Madrîṭî und der latein Uebersetzung des Athelhard von Bath auf Grund der Vorarbeiten von A. Björnbo***